

18²/₁₀ 71

ZEMĚPIS

Moravy a Slezska.

Pro mládež česko-moravskou

sepsal

František Zelinka,
učitel na obecných školách v Berouně.

(S mapkou Moravy a Slezska.)

V Praze.

Nákladem kněhkupectví B. Stýbla.

Cena 20 nkr.

ZEMĚPIS

Moravy a Slezska.

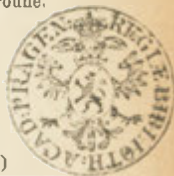
Pro mládež česko-moravskou

sepsal

Fr. Zelinka

František Zelinka,

učitel na obecných školách v Berouně.

(S mapkou Moravy a Slezska.)

V Praze.

Nákladem kněhkupectví B. Stýbla.

Veledůstojnému

Pánu, Panu

ANTONÍNU MARKOVÍ,

**děkanu a čestnému kanovníkovi v Libuni, čestnému občanu
měst Turnova, Lomnice a obce Libuně, horlivému buditeli
osvěty slovanské, údu několika vědeckých společností, velkému
příznivci národního učitelstva atd.**

VĚNUJE

na důkaz nejhlubší úcty

spisovatel.

Předmluva.

Dílečkem tímto podávám Tobě, nadějná mládeži Česko-Moravská, „Zeměpis Moravy a Slezska,“ který jsem dle nejnovějších dat statistických, politických — jakož i na základě nejlepších spisů zeměpisných, jmenovitě od Kořistky, Brandla, Zapa a jiných spracoval.

Pročež kojím se tou nadějí, že dílečko toto s takou ochotou přijmeš, s jakouž důvěrou já je Tobě podávám.

V BEROUNĚ, na den sv. Františka Sal. 1871.

I.

Morava.

Poloha a velikost země.

Nynější Morava — část to někdejší slavné Veliké Moravy — leží na východě Čech, od kterých ji vysočina Česko-Moravská dělí. Podoba Moravy jest nepravidelný čtyřúhelník, který úhly svými proti čtyřem stranám světa obrácen jest. Povrch země obnáší 386·21 \square mil rakouských. Sousešní země Moravy jsou: Na severu Slezsko, na jihu Dolní Rakousy, na východu Uhry a na západu Čechy.

Horstvo.

Horstvo Moravské, které nejvíce po hranicích země se táhne, tvoří trojí pásmo, a sice: Na západu pásmo vysočiny Česko-Moravské, na východu pásmo Beskyd Moravských a na severu pásmo pohoří Jesenického. K jihu jest Morava otevřena.

1. Česko-Moravská vysočina.

Pohoří toto rozkládá se podél celých hranic západních a výběžky sahají až k Brnu a Znojmu. Výška jeho dosáhne 1700—2000' nad hladinou moře. Vysočina tato přechází za řekou Dyjí v hory Manhartské v Dolních Rakousích. Části její jsou:

- a) Výšina Jihlavská — mezi Dyjí a Jihlavou
- b) výšina Žďárská — mezi Jihlavou a Svatkou
- c) výšina okolo Kunštátu.

2. Beskydy Moravské. *)

Hory tyto táhnou se od jiho-západu k severo-východu a jsou nejzápadnějším pásmem hor Kar-patských. Hory tyto honosí se několika znamenitějšími vrcholy, jako: Kněhyní, 3950' vysokou, Radhoštěm, 3550' v., mezi Frenštátem a Rožnavou, Velkou Javořinou, 3060' v., Holým vrchem 2168' v., Stoličným vrchem, 3020, jiho-vychodně od Hrozinkova, Makytou, 2904' v., památným Hostýnem 2317' v. a jinými.

Celé toto pohorí jest svou divokostí, hustými lesy a hlubokými údolími půvabné.

3. Hory Jesenické.

Na severu od Sněžníka táhnou se až k Bečvě hory Jesenické — část to Sudetův, kteréž jako mohutný val Moravu proti severu chrání. Nejvyšší vrcholky v pohorí tomto jsou:

Sněžník, 4483' vysoký, Děd čili Praděd, 4620' v., který však i Slezsku náleží a nejvyšším vrcholem na Moravě jest, Koprníkův kámen, 4344' v., Petrštein, 4360' v. a j. v.

*) Hory tyto jsou nejchladnější a nejdeštivější část Moravy po Jeseníku.

Mimo tyto pohraničné hory má Morava ještě následující vysočiny:

a) Pálavské vrchy, které se na jihu rozkládají mezi Mikulovem a Znojmem a 30 míle zaujmají. Nejvyšší vrchol jest tu Děvín se zříceninami hradu stejného jména.

b) Výšiny Chříby *) řečené, které se Tatrám čili Moravským Beskydám podobají a na pravém břehu Moravy se rozkládají.

c) S výšinami těmito souvisí hory Dražanské, které se známými skalinami Sloupskými honosí a na levém břehu Svitavky se rozkládají.

Vrchole Moravských hor dle výšky.

Praděd, 4620' v.

Sněžník, 4483' v.

Petrštein, 4360' v.

Koprnickův kámen, 4344'

Kněhyně, 3950' v.

Radhošť, 3550' v.

Javořina, 3060' v.

Stoliční vrch, 3020' v.

Makytá, 2904' v.

Holý vrch, 2618' v.

Hostýn, 2317' v.

Úkoly.

Které hory má Morava? Kterými vrcholky honosí se Beskydy? Kterými vrcholky honosí se hory Jesenické? Který vrchol jest nejvyšší na Moravě?

*) Výšiny tyto služí též výšiny Mařovské.

Roviny.

Roviny v zemi jsou: Dolina řeky Moravy, přeuteššená rovina v Hané a rovina u vtoku Dyje do Moravy.

Vodstvo.

Vodstvo Moravské tvoří podle dvou hlavních řek dvě poříčí, zejména poříčí Moravy a poříčí Odry.

1. Poříčí Moravy.

Hlavní řeka, která celé zemi jméno dala, jest Morava. Řeka tato pramení se pod temenem velikého Sněžníka ve výši 4000'. Četnými potůčky rozmnožena, vrhá se mladistvá Morava náhlým pádem do krajiny více rovné a teče směrem jižním k Bohutínu; odtud proudí dále k Olomúci, Tovačovu a Napajedlům, kde do pěkné kotliny vstupuje a tou dále k Uherskému Dvůru se ubírá a tu do Dunaje se vrhá. Celá délka obnáší 51', na Moravě 42 mil.

K poříčí Moravy patří po břehu pravém následující přítoky:

1. Sázava, přichází z Čech z okolí Lanškrouna a ústí se nad Zábřehem.

2. Třebovka, má svůj vznik nedaleko Mor. Třebové a ústí pod Lošicí u Moravičan.

3. Blatná (potok), počíná u Bílec a končí u Tovačova.

4. Hana, povstává z Malé a Velké Hany; tato se vine úrodnou rovinou Hanou ku Kojetínu a končí pod ním tok svůj.

5. Stupava, pramení se nad Koryčany, teče k jihu a končí pod Hodonínem.

6. Šestý a na břehu tomto největší přítok Moravy jest Dyje, která z Dyje Moravské a Německé povstává. Obě spojují se na půdě rakouské, odkud spojená řeka do Moravy se vrací, okolo Znojma k Lednici plyne, tu k jihu se stáčí a pod Břeclaví do Moravy se vrhá. Délka Dyje obnáší 37 mil.

K ouvodí Dyje patří následující přítoky: a) Želetava, b) Jevišovka, vzniká západně od Jevišovic, teče směrem jižním a ústí uad Frelersdorfem. c) Jihlavka, pramení se na pomezí Čech, teče okolo Jihlavy k jihu na Třebíč a končí pouť svou u Pálavy. Jihlavka vnímá: a) Jihlu a b) Rokytnou po břehu pravém; c) Oslavu po břehu levém. d) Švarcava čili Svratka, přichází z Čech, teče okolo vsi Svratky k jihu k Tišnovu, dále k Brnu a končí tok svůj též u Pálavy. Svarcava obohacuje se po pravém břehu Bobrůvkou, ústíc se u Tišnova, po břehu levém pak Svítavou, která se nad Svítavy pramení a pod Brnem končí, a Litovkou, která pod Rajhradem končí.

Vody tyto tekou po levém břehu do Dyje přítoků po břehu pravém na půdě domácí tato řeka nemá.

Po břehu levém přijímá Morava následující přítoky: a) Desnou, b) Oskavu, která pod Chomutovem ústí, c) Bystřici, která pod Olomúci končí, d) Bečvu, největší přítok Moravy na levém břehu, povstává z Bečvy Vsetínské a Rožnovské, kteréž u Valašského Meziříčí se spojují odtud dále k Lipníku se ubírá a nad Kroměříží pod Chropínem pouť svou dokonává. e) Rusavu, která pod Tlumačovem ústí. f) Dřevnici, jenž vtéká, pod Napajedly.

Poslední větší přítok jest na břehu tomto Olšava, která z Beskyd vychází, k Uh. Brodu plyne a pod Kunovici končí.

Veškeré vody tyto náležejí Černému moři.

2. Poříčí Odry.

Druhá hlavní řeka Moravy jest Odra, která v Oderských horách prameny svoje sbírá, do Slezska se ubírá, na půdu Moravy se opět vrhá, po krátké ale pouti opět do Slezska se vrací, pod Bohumínem na půdu pruskou vchází, a k moři Baltickému co mohutný proud se ubírá. Odra tvoří se svými přítoky druhé poříčí Moravské, které však velmi skrovné jest.

K poříčí tomuto patří: a) Lubina, b) Ondřejnice a c) Ostravice. Všecky tři vycházejí

z Beskyd. Mimo řeky tyto má Morava též hojnost rybníků, zvláště v západní části, pak několik jezírek, z nichž Kobylí a Měnínské velikostí svou vynikají.

Seznam*)

popsaných vod Moravských v abecedním pořádku.

1. Bečva.	15. Odra.
2. Blatná.	16. Olšava.
3. Bobrůvka.	17. Ondřejnice.
4. Bystřice.	18. Oskava.
5. Desná.	19. Oslava.
6. Dřevnice.	20. Ostravice.
7. Dyje.	21. Rokytná.
8. Hana.	22. Sázava.
9. Jevišovka.	23. Stupava.
10. Jihlava.	24. Svítava.
11. Jihlavka.	25. Švarcava.
12. Lítavka.	26. Třebovka.
13. Lubina.	27. Želetava.
14. Morava.	

Úkoly.

1. Které přítoky má Morava po břehu pravém?
2. Které po břehu levém?
3. Který přítok jest největší po břehu pravém?

*) Hodí se ku krasopisným předpisům a k broušení paměti.

4. Jak sluje první a poslední přítok po břehu levém?

5. Které přítoky má Dyje?

6. Které přítoky patří k druhému poříčí?

Vody minerální a zřídla.

Vodami léčivými a minerálními jest Morava dosti obdařena. Nejlepší jsou: Zřídla železitá v Luhačovicích a Ondřejnicích, kyselka v Březové, vody sirné v Čejči a v Napajedlích. Teplá zřídla jsou pouze v Losině.

Bohatství země.

Morava jest velmi požehnaná země, jak na rostlinstvo tak i na živočišstvo. Na kovy jest chudá.

1. První místo mezi bohatstvím Moravy zaujímá polní hospodářství, na něž asi dle Lambla 1,971.221 jiter půdy rolní připadá.*) Největší úrodností honosí se Hana, krajina mezi řekami Hanou, Moravou a Bečvou. Tu daří se nejlepší pšenice na celé Moravě. Ostatně jsou i jiné krajiny na obilí dosti požehnané. Píce poskytuje Morava více nežli Čechy. Okolo Olomouce a Brna jest znamenité zelinářství, zvláště bedlivé jest hledění chřestu a karfiolu.

*) Dle posledních statistických dat má Morava celkem 380□ mil úrodné půdy.

2. Ovocnictví není tak rozsáhlé a vzorné jako v Čechách. Nejvíce se tu pěstuje stromoví třešňové. Rozloha zahrad a luk obnáší dle Lambla asi 330.614 jiter.

3. Vinařství jest jedno z nejdůležitějších odvětví hospodářství, zvláště v krajinách okolo Buchlova, Bzence a pak na vrších Pálavských u Mikulova a Znojma. Výtěžek vína na Moravě jest šestkrát větší než v Čechách. Celkem dává Morava 500000—600000 věder vína. Rozloha vinic obsahuje asi 41.562 jiter půdy.

4. Rostení obchodných rostlin. — Chmelařství moravské není na tak vysokém stupni jako chmelařství České. Za to však daří se tu výborný len a konopě. Mimo tyto rostliny daří se tu kukuřice, mák, anýz, kmín, proslulá hořčice, šafrán, kopr a jiné.

Druhé místo patří lesnictví. — Lesy pokrývají asi 1,007.500 jiter půdy, na kteréžto prostore se všechny druhy lesních stromů pěstují a daří. Nejrozsáhlejší lesy jsou ve východní části totiž v Beskydech. Lesy tyto poskytují hojnost dříví, jak stavivo tak i palivo. Mimo to dávají mnoho borkův a duběnek koželuhům. Lesy v Beskydech poskytují dlouho trvající pastviny, které výbornou píci dávají.

Třetí oddíl bohatství činí živočišstvo. Chov dobytka hovězího býval v dřívějších letech znamenitý, nyní se však počet jeho zmenšil, čehož příčinou rozličné nemoce a nedůstatek píce v po-

sledních letech. Mnohem větší jest chov dobytka skopového, který svou ušlechtilou vlnou vyniká. Chov koní — zvláště na Hané jest značný, protož také Hanáci nejkrásnějšími koni se honosí. Charváti moravští věnují mnoho péče chovu koz a dobytku vepřovému.

Včelařství. Včelaření bylo v dobách dřívějších v plném květu. V časech však nynějších poněkud kleslo; přece však předčí Čechy v každém ohledu. Ročně těží se na 4000—5000 centů medu.

Honba a lov. Lesy moravské chovají hojnost zvěře, jak vysoké tak i černé, protož jest honba velmi výnosná. Rybolov není výnosný, neboť neslynou řeky Moravské takým množstvím ryb, jako řeky České. Čtvrtou třídu bohatství tvoří říše nerostů. Na kovy jest Morava chudší než Čechy, neboť nedoluje se tu ani na zlato ani na stříbro. Zato však dobývá se tu mnoho železné rudy, jako u Jihlavy, Žďáru, Vranova a jinde, z které se v mnoha výtečných hutích a hamrech železo slévá a kuje. Znameníť jest výtěžek kamenného uhlí, které u Rosic a Oslavan se těží. Mimo tyto nerosty těží se tu kamenec tuha u Znojma a Jimramova, modrá skalice, síra mramor a vápenec. — Z řady drahokamů poskytuje Morava granaty, achaty, chrysolity, jaspisy a jiné.

Úkoly.

1. V čem záleží bohatství Moravy? 2. Které rostliny obchodní daří se tu? Které nerosty dává Morava? atd.

Průmysl.

Průmysl Moravský věrně se přidružuje k průmyslu Českému, protože patří Morava mezi nejpromyslnější země říše Rakouské.

První místo průmyslnické patří výrobkům vlněným, kterými Morava všechny ostatní země Rakouské předčí. V továrnách těchto zhotovují se nejvýtečnější sukna, vlněné flanely a moldony. Středisko průmyslu toho jest Brno, kde se nejtenší látky vlněné zhotovují. Mimo Brno vynikají průmyslem tímto Budišovice, Slavkov, Rousínov, Náměšť, Tišňov, Telč, Ivančice, Nový Jičín a Jihlava. Celkem spotřebuje se tu ročně 160 až 170 tisíc centů vlny. Cena výrobků vlněných páčí se na 30—33 milionů zlatých.

Druhé místo v průmyslu Moravském patří výrobkům lněným. Obdělávání lnu jest dosti znamenité, předce však nemůže Morava s cizozemskem závoditi. Výroba záleží v domácím hrubém plátně, kanafasu, cvilichu a drilichu. Sídla na výroby lněné jsou: Šumperk, Sternberk, Jevíčko, Frenštát, a jiná. Za výrobky tyto trží se tu 8—9 milionů zlatých.

Bavlnictví. — Výrobky bavlněné nepoživají takého jména, jako vlněné. Celkem vyrábí se bavlněného zboží asi za 8 milionů zlatých. Středisko průmyslu tohoto jsou okresy Prostějovský, Šternberský a Frenštátský.

Železnictví. Průmysl v železe jest znamenitý, neboť honosí se Morava výbornými hutěmi, slévárnami, drátovkami a továrnami na kovové stroje. Nejdůležitější hutě železné jsou v okolí Adamova, Blanska, Štěpánova a Sobotína. Továrny na stroje jsou v Brně, v Blansku, ve Vítkovicích, v Sobotíně ajinde. V Šumperku je veliká dílna na jehly, v které se ročně 18 milionů kusů jehel vyrábí.

Celkem vyrábí se na Moravě asi 500000 ct. železa surového a na 200000 centů litiny. Cena výroby této obnáší na 3½ milionu zlatých. Rozkvětu železnickému napomáhají bohaté uhelny Moravské u Rosic a Oslavan, ve kterých se na 15 milionů centů uhlí dobývá.

Sklářství. Výrobky skelné, které se v 18 hutích hotoví, nemohou se nikterak výrobkům českým rovnati. Celkem vyrábí se asi na 40 tisíc centův sklenného zboží — v ceně ½ milionu zl. Četně jest průmysl Moravský zastoupen výroběním cukru z buráku, který se ve 34 cukrovárnách vaří. Lihovin pálí se celkem 2 miliony věder. Píva vaří se ve 303 pivovárech přes 1 milion věder. Mimo to má Morava mnoho dobrých papíren, v nichž se za 40000 zl. papíru zhotovuje;

značné koželuhárny, továrny na porculán a zboží hliněné a proslulé dílny na výrobky kolářské.

Kterým průmyslem vyniká Morava? Které odvětví průmyslu předčí průmysl český? atd.

Obchod.

S plodinami a výrobky Moravskými provozuje se hlučný a živý obchod. Středisko obchodu zemského jest Brno, kde se ročně 7 hlučných trhů odbývá, na které kupci i z ciziny přicházejí. Na plodiny polní, zvláště ale na obilí, jsou silné trhy v Olomúci, Prostějově, Kroměžíři, Holešově a v Jihlavě. — V dobách dřívějších byl veliký obchod v dobytku hovězím a ten soustředil se v Olomúci a Hustopeči. Tu se prodávaly tisíce moldavských a polských volů. Trhy tyto však velmi klesly, za to však Lipník v době nynější obchodem tímto vyniká.

Znameníť jest obchod v přírodninách, jako: ve vlně, v kůži, štetinách, žiních, loji a j. v., který se hlavně v Brně, Olomúci a v Jihlavě provozuje.

Prostředky spojovací

Prostředky spojovací, které obchodu a průvozu zboží napomáhají — Moravě nescházejí, neboť má hojnost výborných silnic císařských,*) jakož i hustou síť okresních**).

*) Délka císař. silnic udává se na 107 mil.

**) Délka okres. silnic udává se na 687 mil.

Mimo tyto má Morava několik železných dráh, jako: a) Severní dráhu císaře Ferdinanda, která na dvě větve se dělí. b) severní dráhu státní, c) dráhu Brněnsko-Rosickou, d) Brněnsko-Hradištskou, e) Olomúcko-Brněnskou a f) Jihlavsko-Znojenskou.

Které železné dráhy procházejí Moravu?

Spolky.

Morava se honosí několika spolky pro vzdělání a umění, jakož i mnoha spolky vlasteneckými. První místo mezi výše jmenovanými patří „Moravsko-Slezské hospodářské společnosti,“ která se na více odborů rozpadá, jako: odbor přírodovědecký, odbor včelařský, odbor hospodářský a zahradnický. Spolek tento vydobyl sobě na Moravě o povzbuzení a rozkvět polního hospodářství velikých zásluh.

Druhé místo náleží „Dědictví Cyrillo-Methodějskému,“ jehož účelem jest vydávání poučných a vzdělávacích knih českých.

Dále „Matice Moravská“ má za účel podporování literatury Moravské. K řadě vědeckých spolků patří též „Učitelské jednoty,“ které se právě v nynější době po celé Moravě tvoří; dále „jednota pomologická“ (štěpařská) a zemské museum s krásnými sbírkami přírodnickými a starožitnostmi.

K řadě spolků vlastesnkých patří jednoty pěvecké, spolky „Sokol“, spolky ochotnické a besedy čtenářské.

Školy a ústavy vychovávaci.

Pro vzdělání a vychování mládeže jest na Moravě 1784 škol obecných, z nichž jest 1182 českých, 520 německých a 82 česko-německých.

Dále má Morava 66 škol hlavních*) — z nichž jsou 2 české, 26 česko-německých a 38 německých. Pro vyšší vzdělání jest tu 11 nižších škol realních, č. měšťanských škol, 2 vyšší realky, 3 nižší a 7 vyšších gymnasií. Pro vzdělání odborné jest tu polytechnický ústav v Brně, 2 školy bohoslovecké v Olomúci a v Brně, škola lékařsko-chirurgická v Olomúci, škola lesnická v Úsově, vyšší hospodářská škola v Doubravici na statku Mohelnickém, 2 ústavy pro vzdělání národního učitelstva v Brně a Olomúci, více hospodářských nižších škol, školy kupecká, řemeslnická a tkalcovská v Brně. —

Mimo školy tyto má Morava ještě několik ústavů vychovávacích, jako: Ústav němých a slepců v Brně, sirotčince v Brně a Olomúci, chlapecké semináře v Brně a Kroměžří, několik dětských opatroven, opatrovnu pro spustlou mládež

*) Nyní dle nového zákona slují hl. školy „čtyřtřídní školy obecné.“

†) Vyňato z „Učitelských Listů“ roku 1868.

a ústav ochraňovací pro propuštěné kárance v Brně. *)

Které odborné školy má Morava?

O b y v a t e l s t v o.

Počet obyvatelstva na Moravě obnáší 1,878.190 duší. Z čísla toho připadá asi 1,317.990 na Slované (Moravany), kteří se na Podhoráky (vlastní Moravany), Slováky, Valachy a Charváty (čili Podlužáky), dělí asi 518.680 na Němce a asi 41.600 na Židy. V průměru připadá na 1 □ míli asi 4800 obyvatelů. —

Původní obyvatelé Moravy byli Slované, kteří se tu po Markomanech a Kvádech usadili. — Němci se tu usadili teprve v 13. století, když Přemyslovci nad Moravou panovali a to nejvíce v městech pohraničných na severu a jihu. — Židé žijí roztroušení po celé zemi, nejvíce však jich přebývá v Mikulově, Třebíči, Jevíčku, v Brně, Boskovících, Rousínově, Ivančicích, v Uher. Brodě a jinde. Veškeré obyvatelstvo Moravské bydlí v 90 městech, 181 městysech a 3029 vesnicích.

Která národnost převládá na Moravě? —
Kdy se tu usadili Němci? atd. —

*) Mimo školy tuto uvedené jsou na Moravě také školy vojenské,

Náboženství a správa církevní.

Co do náboženství přiznává se asi 1.784.630 obyvatelů k víře katolické, 51.890 obyvatelů k vyznání protestantskému; asi 41.560 obyvatelů jsou židé. —

Vrchní správu církevní vedou arcibiskup Olomúcký a biskup Brněnský. V arcidiecési Olomúcké jest 6 arciděkanství a 42 děkanství; v diecési Brněnské jest 7 arciděkanství a 36 děkanství. Veškerých kněží jest na Moravě 1580 — mimo mnichy, kteří žijí v 29 klášteřích.

Protestanti augsb. vyznání mají 1 superintenduru, 2 senioráty a 12 pastorátů. —

Protestanti helv. vyznání mají 1 superintenduru. — Židé mají více rabinátů. —

Úřední správa.

V obcích vykonávají místní úřední správu zastupitelstva obecní, v jichž čele starostové obce čili představení jsou. —

V městech úřaduje městská rada, kterou purkmistr čili měšťanosta řídí. — Každý okres má své okresní zastupitelstvo, v jehož čele starosta s okresním výborem stojí. —

Tak jako občané do obecního a okresního zastupitelstva volí, podobně dějí se volby i do sněmu Moravského. Morava má od roku 1860 zase svůj zemský sněm, který se ze 100 sněmovníkův — poslanců — skládá. Nejvyšší úřad zem-

ský jest zemský výbor, který má zemského hejtmana (maršálka) a 6 výborů.

Vedle těchto zemských úřadů působí úřady zeměpanské čili císařské, jako: okresní hejtmanství, jichž Morava 30 čítá.

Nejvyšší politický úřad, který nade všemi úřady správu politickou vykonává, jest cí. kr. místodržitelství, sídlem v Brně. — Soudní moc vykonávají cí. kr. okresní soudy, které soudům krajinským a tyto opět vrchnímu zemskému soudu v Brně podřízeny jsou. (Soudů má Morava 78.)

Pro záležitosti poplatkové jsou c. k. berní úřady, jichž tu jest 75. Tyto jsou podřízeny okresním finančním ředitelstvím a tato opět zemskému finančnímu ředitelství v Brně. —

Pro stavby jest stavební odbor při místodržitelství. Pro dopravu poštovní jsou úřady a výpravy poštovní. Pro záležitosti loterní jest loterní úřad v Brně.

Rozdělení země.

Morava byla před rokem 1849 na 6 krajů rozdělena, totiž: Brněnský, Olomúcký, Přerovský, Hradištský, Znojemský a Jihlavský. — Od roku 1849 až do roku 1854 byly jen 2 kraje. Od roku 1854—1868 byla Morava opět na 6 krajů rozdělena. Nyní dělí se na 30 okresních hejtmanství a sice: Brněnsko na 5, Znojemsko na 3, Olomúcko na 7, Uher. Hradištsko na 6, Novo-Jičínsko na 4 a Jihlavsko na 5 hejtmanství.

Hejtmanství tato jsou: Brněnské, Boskovické, Hustopečské, Moravsko-Třebovské, Viškovské, Znojenské, Krumlovské, Mikulovské, Olomúcké, Litovelské, Prostějovské, Římařovské, Šternberské, Šumberské, Zábřežské, Uhersko-Hradištské, Hodonínské, Holešovské, Kroměřížské, Kyjovské, Uhersko-Brodské, Novo-Jičínské, Hranické, Místecké, Valašsko-Meziříčské, Jihlavské, Dačické, Velko-Meziříčské a Třebíčské.

Erb zemský.

Nejstarší erb čili znak zemský byl tentýž, jako v Čechách — totiž dvouocasý lev. Znak tento setrval až do roku 1233. Roku téhož objevil se nový znak zemský, a to sice kostkovaná orlice. Nynější znak zemský jest: Žlutě a červeně kostkovaná orlice v modrém poli.

Panovníkem Moravským jest král Český, který zároveň markrabím Moravským slove.

Místa v pořadí Svatky, Jihlavy a Dyje.

Brno, hlavní město Moravy, leží mezi Svatkou čili Švarcavou a Svitavou. Ono jest sídlem nejvyšších úřadů zemských, biskupa, ústavu bhosloveckého, techniky, vyššího gymnasia českého a německého, vyšší školy realní, ústavu učitelského,

školy kupecké, řemeslnické, tkalcovské a několika spolků vědeckých. Brno honosí se několika chrámy, z nichž chrám biskupský Sv. Petra — svou gotickou stavbou vyniká, mnoha kláštery a několika veřejnými pomníky, jako: Zderadovým sloupem na památku r. 1091 zavražděného zde českého vůdce Zderada, obeliskem Františkovým — v sadech Františkových a náhrobkem velikého učence českého Josefa Dobrovského — na hřbitově Starobrněnském, zemřel zde r. 1829. — Brno honosí se velikými továrnami na látky vlněné a jest hlavním sídlem průmyslu a obchodu Moravského. Zdejší trhy patří mezi nejhlavnější trhy evropské. Obyvatelstvo počtem 65 tisíc jest české a německé. Brno jest s Prahou a Vídní drahou Ferdinando-vou spojeno.

V nejbližším okolí Brna jsou: Špilberk, bývalé vězení — nyní tvrz. Kartouzy, starý klášter, nyní kasárny. Maria Cel, poutnický kostel a Šlapanice, ves s přádelnou na vlnu.

Od Brna k severu proti Svitavě: Adamov, ves s vyhlášenými železnými hutěmi. V okolí se nalézá skalní skupina se slavnou jeskyní „Býčí skalou“, která doposud není vyskoumána.

Něco východněji ves Křtiny, u které se jeskyně „Vejpustek“ nachází. Vranov, jest tu poutnický kostel. Odtud k severu: Blansko, nejlepší železné hutě na Moravě.

V okolí blíže Vilimovic jest známá propast „Macochoa“,*) 500' hluboká; na jejím dně proudí se voda.

Východně od Svitavy: Sloup, ves, v jejímž okolí romantické skaliny „Sloupské“ se mnoha rozsáhlými jeskyněmi se nalézají. — Vůbec celá ta krajina honosí se mnoha vzácnostmi přírodními. Však i ruka lidská vykonala tu dílo, které úžas zbuzuje, neboť vine se celým údolím Svitavky — železná dráha, která se jedenáctkrát v podzemních průlomech ztrácí.

Odtud k severu: Boskovice, staré město s krásným zámkem; jest tu průmysl ve vlněném zboží a sídlo hejtmanství. Zde se narodil známý vlastimil Petr Bílka. Na blízku zříceniny starého hradu, jenž býval sídlem slavných pánů z Boskovic.

Svitava, průmyslné město na řece Svitavě. Západně od Svitavy Kunštát, městys se starým hradem, jenž býval sídlem slavné a historické rodiny pánů z Kunštátu — z nichž pocházel slavný král Český Jiří z Poděbrad.

Na hranicích Českých též na Svitavě leží Březová, městečko s velikou papírnou. Z Brna proti Svatce vzhůru přijdeme k Tišňovu; jest tu nádherný a veliký kostel. Odtud k severu: Nedvědice, promyslný městys. V okolí nalézají se granáty.

*) Zdařilé pojednání „O jeskyních Moravských“ podává „Zlatá Praha“ r. 1864.

Výše: **Pernštejn**, pamětihodný hrad a rodné sídlo bývalých pánů z Pernšteina, jenž se o Moravu velezasloužilými stali. Když Švédové na Moravě válčili, byl hrad Pernštejn útočištěm okolních osadníkův. V okolí láme se výborný bílý mramor.

Po Švarcavě k jihu přijdeme k **Rejhradu**, městysi s bohatým benediktinským opatstvím, od **Břetislava** r. 1048 založeným. Odtud k **Židlochovicům**, městysi s vyhlášenými ovocnými zahradami. — Odtud proti **Česavě Měnin**, městys u kterého leží jezírko **Měnínské**. **Slavkov**, město, kde **Napoleon** r. 1805, 2. prosince nad vojsky rusko-rakouskými velikého vítězství dobyl. Odtud k severu: **Rousinov**, zde roku 1769 císař **Josef II.** vlastnoručně na blízkém poli tři brázdy vyoral. Pluh, kterým oral, chová se v Brně na památku.

Na **Oslavě** leží: **Velká Meziříč**, město s průmyslem koželužským a hlučnými trhy na koně. Jest tu sídlo hejtmanství. Toto město utrpělo mnoho od vojsk nepřátelských, jmenovitě od polských, švédských a francouzských. Odtud k jihu **Náměšť**, úpravný městys s pěkným kostelem, znamenitým zámkem a velikou továrnou na sukna. Zde se narodili bratři **Chmelíčkové**, výteční hudebníci. Odtud východně od **Oslavy** jsou **Kralice**, ves, kde od r. 1579 až do r. 1593 osm českých bratří památnou a slavnou bibli **Kralickou** z jazyků hebrejského a řeckého do češtiny přeložili a obětavostí **Jana ze Žerotína** — který

zde svou tiskárnu měl, vydali. Ivančice, město s průmyslem hrnčířským a bohatou osadou židovskou. Zde v okolí daří se výborný chřest (špargl), který se široko daleko rozváží. — Mezi Oslavou a Švarcavou Rosice, městys při dráze Brněnsko-Rosické s bohatými uhelnami.

Na Jihlavce leží: Jihlava, německé město s vyšším gymnasiem, nižší reální školou, průmyslem soukenickým a velkou továrnou na doutníky; jest tu sídlo hejtmanství. Nedaleko hranic Českých stojí tak zvaný „Královský kámen“, malý pomník na památku, že zde r. 1527 císař Ferdinand I. Čechům přísahu co král Český skládal. Odtud k severovýchodu na pomezí Českém jest Žďár, průmyslné město u prostřed hor téhož jména.

Po Jihlavce dolů přijdeme do Třebíče, města s průmyslem soukenickým a koželužským. Jest tu četná osada židovská a sídlo hejtmanství. Dolní Kounice, městečko se starým hradem. Pohořelice, městečko s pěknými vinicemi. Na Rokytné: Mor. Krumlov, město s památným zámekem, v němž se bohatá zbrojnice nalézá; jest tu sídlo hejtmanství.

Na Dyji leží: Telč, město s průmyslem soukenickým a velikým zámekem, v němž se znamenitá obrazárna, sbírka zbraní a krásná kaple nacházejí. Odtud po řece dolů do Dačic, města s velikou cukrovarnou a starým a novým zámekem. Jest tu sídlo hejtmanství. Bytov, městys se

starým hradem, v němž se bohatá zbrojnice a knihovna po rekovném Mikuláši Zrinském nalézá. Odtud proti Želetavě přijde se do Jamnice, města s pěkným gotickým kostelem a zámekem. Zde se odbývá každoročně národní slavnost, pozůstávající v běhání o závod. Dále po Dyji k jihu přijde se do Vranova, městyse s velikou továrnou na nádobí fayensové. Znojmo, město s vyšším gymnasiem a nižší hospodářskou školou. Jest tu starobylá radnice, více klášterů a sídlo hejtmantství. — Okolí Znojenské jest krásné a velmi úrodné na vařivo a víno. K jihu od Dyje leží Mikulov, město s vyšším gymnasiem, nižší reálkou a velkým zámekem, v němž se bohatá listovna chová. Severně odtud táhnou se Pálavské vrchy, kde se mnoho vína pěstuje. Dále na Dyji leží Lednice, městys s nádherným zámekem a velkým parkem, který mnoha zvláštnostmi se honosí. Odtud k severu přes řeku Hustopeč, město se sídlem hejtmantství a slavnými trhy na vepřový dobytek. V dobách dřívějších bývaly tu hlučné trhy na voly polské a moldavské. V okolí daří se víno a sladké dřevo. Odtud po Dyji k jihu přijde se do Břeclavi, městyse, u něhož se dráha Brněnská s Olomúckou sbíhá.

Místa v poříčí Moravy a Bečvy.

Proti Moravě vzhůru přijdeme do Hodonína, města s velikou dílnou na tabák; jest tu sídlo hejtmantství. Odtud severně na Stupavě: Kyjov

město s nižším gymnasiem a sídlem hejtmanství. Odtud k jiho-západu Bzenec, město na úpatí Chřibů s krásnými vinicemi, ve kterých se nejlepší víno Moravské daří. Něco málo východně od Moravy Strážnice, město s vyšším gymnasiem veleb. kn. piaristů. Odtud k severu po Moravě přijde se do Ostrohu, starobylého města od Taboritů založeného. Uherské Hradiště, město s nižším realním gymnasiem a sídlem hejtmanství. Hradiště, bývalo až do roku 1780 pevností, kterou Přemysl Otakar II. proti Uhrům založil. — Před dávnými lety činila zde řeka Morava veliký ostrov, na němž ztaroslavný Velehrad se vypínal. Zde sídlela mocná knížata Moravská; Mojmir, Rastislav, Svatopluk a Mojmir II. Odtud šířilo se spásné učení Kristovo po celé Moravě, které sem slovanští apoštolové Cyrill a Methoděj přinesli. Zde skončil život svůj sv. Methoděj, co arcibiskup Moravský, r. 885. Odtud k východu Uherský Brod, staré město s krásným kostelem, nádherným zámekem a sídlem hejtmanství. Roku 1116 utrpěli zde Uhři pod králem Štěpánem velikou porážku od Čechů a Moravanů. Zde narodil se r. 1591 věhlasný učitel a biskup bratří Českých Jan Amos Komenský. — Umřel r. 1661 v Amsterdamě. K jihu odtud ves Komna, odkud předkové Amosa pocházeli. Od Brodu k severu: Luhačovice, ves se železitými lázněmi a pěkným zámekem. Dále k severu po Moravě přijde se do Napajedel, města s cukrovarem a sírnými lázněmi. Odtud k západu

v Chřibech leží Buchlov, jeden z nejpamátnejších a nejznamenitějších hradů na Moravě, v němž se mnoho historických sbírek chová. Na Dřevnici Vyzovice, město s průmyslem soukenickým. Zlín, městečko s pěkným zámkem. Odtud k severu přijdeme do Fryštáku, města s mnoha dílnami bednářskými. Odtud k západu na Moravě Kvasice, městys s cukrovarem a pěkným zámkem. K severu odtud Kroměříž, výstavné město s vyšším gymnasiem, chlapeckým seminářem, nižší realní školou a nádherným zámkem arcibiskupa Olomúckého, v němž r. 1848 a 1849 první říšský sněm zasedal. Okolí jest velmi úrodné. Odtud k východu na Rusavě Holešov, město s pěkným farním kostelem a velikým zámkem. Zde byl farářem Jan Sarkander, který roku 1619 v Krakově Poláky proti povstalým Čechům a Moravanům vybízel. Jest tu sídlo hejtmanství. Odtud k západu přes řeku Moravu Kojetín, bohaté město v úrodné rovině Hany. Odtud k jihozápadu na Hané Viškov, město s hluchými trhy na obilí; jest tu sídlo hejtmanství. Odtud po Haně přijdeme do Němčic, města s pěkným kostelem a úrodnými poli. Odtud k severu na Moravě Tovačov, město v úrodné Haně s velikými trhy na obilí a krásným zámkem, v němž se bohatý archiv nachází. Zde žil v 15. století Ctibor z Cimburka, nejznamenitější učenec a vlastenec moravský, který sepsal „Knihu Tovačovskou“, sbírka to práv Moravy. Kniha tato schována je ve zdejší radnici. Odtud přes řeku Moravu

k východu přijde se do Přerova; zde se dělí dráha, a sice jedna větev běží k Bohumínu, druhá k Olomúci. Město má nižší hospodářskou školu a veliké trhy na obilí. Zde byl Komenský ředitelem škol. Odtud proti Bečvě do Lipníka, města s nižší realní školou, průmyslem soukenickým a hlučnými trhy na dobytek. Hranice, město se sídlem hejtmanství; jest tu průmysl soukenický. Na blízku pekné lázně Teplice. Půl hodiny od města jest pověstná a hluboká propast „Gevatterloch“. Nyní dále proti vodě Valaš. Meziříč, město s průmyslem soukenickým a sídlem hejtmanství. Dále k jihu po Bečvě do Vsetína, města, od kterého horní Bečva „Vsetínkou“ sluje. Rožnov, městys v půvabném údolí s ústavem k pití žinčice pro choré na prsa. Odtud asi hodinu severně vypíná se hora „Radhošť“, na nž staří pohanští Slované bohu Radhošti obětovali. Odtud nazpět do Přerova. — Východně od Přerova leží Bystřice pod Hostýnem, město s památným kostelem a pěkným zámkem. Půl hodiny jižně odtud zvedá se památný vrch „Hostýn“ (Hostejn) 2317' vysoký, na kterém roku 1241 houfek udatných Moravanů divokým hordám Tatarův nejen šťastně se ubránil, ale i slavného vítězství došel. Na temeně jeho stojí poutnický kostel Panny Marie. S Hostýna otevírá se utěšená vyhlídka na Moravu. Odtud do Prostějova. Prostějov, východně od Moravy; město s nižší realní školou, cukrovarnou a hlučnými trhy na obilí. Odtud k severu po dráze přijde se do

Olomúce. Olomúce, staré hlavní město, nyní pevnost na řece Moravě. Jest tu sídlo arcibiskupa a arc. konsistoře; má ústav bohoslovecký, školu lékařsko-chirurgickou, 2 vyšší gymnasia (české a něm.), ústav učitelský, vyšší realku a více chrámů, z nichž arc. sv. Václava největší jest. Zde Češi s Moravany pod vůdcovstvím Jaroslava ze Šternberka r. 1241 dobyli velikého vítězství nad divokými hordy Tatarů, Roku 1306 byl zde zrádně zabit poslední Přemyslovec, král Václav III. Před pevností obývaly se v dobách dřívějších hlučné trhy na veprůvodybytek. Obyvatelstvo jest české a německé. Na levém břehu Moravy stojí bývalý nádherný klášter premonstrátský Hradiště, nyní veliká nemocnice. Severně odtud po dráze přijde se do Šternberka, města německého, s nižší reální školou a znamenitým průmyslem plátenickým a bavlnickým; jest tu sídlo hejtmanství. Město to založil Jaroslav ze Šternberka. Nedaleko ves Ondřejov s lázněmi a výbornou kyselkou. Odtud do Olomúce. Z Olomúce k severu po Moravě Litovel, staré město s papírnou a mnoha dílnami hrnčířskými. Výše na Moravě Mohelnice, průmyslné město s památným gotickým kostelem. Odtud k severovýchodu Úsov, městys s lesnickou školou. Odtud k severu Šumperk, jedno z nej-památnějších měst moravských; jest tu mnoho továren na vlněné a bavlněné zboží, továrna na jehly a papírny. Jest tu sídlo hejtmanství. Odtud dolů po Desné k Moravě a po té nahoru přijde se

do Zábřehu, průmyslného města se sídlem hejtmánství. Odtud k severu Losina, úpravná ves s teplými zřídly, jedinými na Moravě. V horách Sobotín, ves se železnými hutěmi a velikou továrnou na kovové stroje. Goldštejn, průmyslné městečko s pěkným zámekem. Odtud do Mohelnice. Na Třebovce: Moravská Třebová, průmyslné město s nižším gymnasiem, průmyslem soukenickým a sídlem hejtmánství. Odtud k jihu Jevíčko, město s mnoha židy. Odtud do Olomouce.

Místa v poříčí Odry.

Z Olomouce k severu přes Šternberk přijde se do Římařova, města s průmyslem punčochářským a plátenickým; jest tu sídlo hejtmánství. Odtud po Moravici do Dvorce, města málo západně od ní — s průmyslem plátenickým. Odtud k Odře a po té do Fulneku, města s průmyslem soukenickým a továrnou na stroje. Zde bývalo sídlo bratří Českých, z nichžto někteří s Janem Amosem Komenským r. 1627 do Polska se odstěhovali a jiní opět r. 1722 s Krist. Davidem do Sas. Odtud k jihu Nový Jičín, pěkné město s nižší reální a hospodářskou školou, průmyslem soukenickým, mnoha rosolkárnami a proslulými dílnami kolářskými. Jest tu sídlo hejtmánství. Odtud k východu na Lubíně Frenštát, město s průmyslem plátenickým a bavlnickým. Odtud k severu v krajině Kravařské Hodslavice, rodiště slavného dějepisce Palackého. Po Lubíně

Kníže Mojmír založil říši Velko-Moravskou. Však nedlouho udržel se Mojmír, neboť hrdý král Ludvík Francký svrhl jej s trůnu a dosadil naň synovce jeho Rostislava r. 846. Rostislav povolal na jaře r. 863 do Moravy Sv. Cyrilla a Methoděje, od nichž on i lid jeho učení a víru Kristovu přijali. Rostislav sídlil na Velehradě, který hlavním městem (hradem) říše Velko-Moravské se stal. R. 870 byl Rostislav Frankům zrádně vydán — od krále Ludvíka v Řezně odsouzen a oslepen.

Nástupcem jeho stal se Svatopluk, který říši Moravskou na vysoký stupeň slávy povznesl. Svatoplukovi podali se okolní Slované pod ochranu a nazývali jej králem. Slávu a moc tuto záviděl mu francký císař Arnulf, který všemožně záhubu Svatoplukovi ukládal. Roku 892 povolal proti němu Maďary,*) kteří od východu do země vtrhli, kdežto Arnulf se svými vojsky od západu naň dorážel. Útokům těmto však Svatopluk šťastně odolal — podlehl ale ještě v tomtéž roce smrti (r. 894). Po smrti jeho rozpadla se říše Moravská nesvorností synů jeho. Poslední syn Svatopluka Mojmír II. zahynul r. 906 v bitvě u Břetislavi proti Maďarům, načež tito skoro celou zemi zaplavili a tu ukrutně hospodařili. Ušetřenou část říše Moravské připojil Břetislav I. r. 1037 k zemi

*) Maďari čili Uhři jsou kmene Uralského čili Čudského. —

České. Za panování Přemyslovců byla Morava ve více knížetství rozdělena, z nichž každé svého knížete — ale od knížete Českého odvislého, obdrželo. Knížata tato vedla mezi sebou i proti knížatům Českým rozličné války — což jim ale k záhubě sloužilo. Roku 1197 stala se Morava markrabstvím co léno knížete Českého a tu teprve utišily se tyto rozbroje. Za panování krále Václava II., otce Přemysla Otakara II. r. 1241 stala se Morava jevištěm velkého činu — totiž vítězstvím Jaroslava ze Šternberka (původně ze Slivna) nad divokými hordy Tatarův (Mongolův) u Olomouce.

Za doby Přemyslovců počalo se Němectvo rozšiřovati — zvláště snahou a působením Bruna, biskupa Olomúckého (r. 1247). Po vymření Přemyslovců*) patřila Morava Rudolfovi, vnukovi po Rudolfovi z Habsburku, který však r. 1307 zemřel, — načež Jindřichu Korutanskému připadla. Roku 1311 dostala se Morava Janu Lucemburskému, jako králi Českému, který ji opět synu svému Karlu IV. r. 1346 zanechal.

Za panování Karla skládala se Morava ze tří částí, a sice: markrabství, biskupství Olomúckého a vévodství Opavského, nad kterými synové jeho Jošt a Prokop — co poslední markrabata vládli. Od roku 1423—1439 byl markrabím Mo-

*) Poslední Přemyslovec — Václav III. byl r. 1306 v Olomouci v domě kapitulního děkana od Kunrata z Mühlhofenu zavražděn.

ravským Albrecht Rakouský. Po smrti jeho (roku 1439) spravoval Moravu — až do roku 1453 též až do plnoletosti Ladislava — syna Albrechtova, — Jan Tovačovský z Cimburka. Ladislav zemřel náhle r. 1457 dne 23. listopadu, načež r. 1458 připadla Morava Jiřímu z Poděbrad — co králi Českému — za jehož panování Matyáš Korvín, král Uherský, Moravu sobě mocně přisvojil.

Roku 1526 dostala se Morava s korunou Českou panujícimu domu Habsburskému, kterému až do podnes co část koruny Svato-Václavské náleží.

Poznamenání. Obšírné a důkladné pojednání dějepisné o „Říši Moravské“ od roku 821—907 — podává „Česko-Moravská kronika“ od Zapa, kterou vřele každému doporučuji.

II.

Slezsko.

Poloha a velikost.

Vévodství Slezské leží na severním svahu hor Jesenických a skládá se z dvou od sebe docela odloučených částí, totiž ze západní — Opavska — a z východní — Těšínska. Rozloha země obnáší 86 □ mil rak. — Sousední země jsou: Na severu a západu Pruské Slezsko, na východu Halič, na jihu Morava a uherské Slovensko.

Hory.

Větší část Slezska jest hornatá; na severu zabíhají do země výběžky pohoří Jesenického, které zde až na 4000' výšky nad moře vystupují. Na západě táhnou se též hory Jesenické a na východní straně prostupují Slezsko Beskydy slezské, v kterých Lysá Hora 4260' výše dosahuje. Část hor těchto okolo Jablunkova slove horami Jablunkovskými.

Vodstvo.

Ačkoliv Slezsko jen malé jest, má předce dosti hojný počet vod. Hlavní řekou země jest Odra, která sem z Moravy přichází, Opavsko protéká, k severu dále do Pruska se ubírá a v moři

Baltickém pouť svou dokonává. Tekouc Slezskem, přibírá Odra následující přítoky:

1. Opavu, která na půdě domácí se pramení a Moravicí se obohacuje. Délka její obnáší 14 mil.

2. Olešnici, která z Beskyd vychází a pod Bohumínem tok svůj dokonává.

Druhá řeka jest Visla, která se v Beskydech slezských pramení, Těšínsko protéká a též jako Odra do moře Baltického se ubírá. Visla se obohacuje říčkou Bělou (polsky Biała), kteráž podél hranic haličských k severu se vine.

V poříčí Visly nalézají se několik značných rybníkův.

Z vod minerálních jest nejdůležitější Karlsbrunnská.

Úkoly.

Kterému moři náležejí vody Slezské? — Jak slove hlavní řeka?

Bohatství země.

Pro přísnější podnebí neoplývá Slezsko tak velikým bohatstvím rostlinným, jako Morava. Z říše rostlinstva daří se výtečný len v okolí Frývaldova a Bruntálu, řípa, zemáky, pohanka, žito a oves v celém Těšínsku. Z dobytka vynikají zvláště šlechtěné ovce (merinové), jichž pěkná vlna hojného odbytů mívá. V horách Jesenických hledí si ho-

ralé pilně dobytka hovězího a vepřového. Řeky slezské poskytují výborné ryby; zvláště potoky horské oplývají bohatstvím pstruhů.

Z kovů a kopanin dobývá se u Javorníka něco málo stříbra; železa jest hojnost, též kamenného uhlí, které se u Polské Ostravy těží.

Průmysl.

Hlavní větev průmyslu Slezského jest lnářství, plátenictví a nifařství. Dosti rozsáhlé jest soukenictví. V Těšínsku má největší důležitost železnictví, zvláště výroba drátu a plechu. V době novější vzkvétá vyrábění cukru z buráku. Menší průmysl jest čteně koželužstvím, bavlnictvím a likérnictvím zastoupen.

Výborné spojení se sousedními zeměmi jest velmi ku prospěchu obchodu domácímu. Železnice jdou od Olomouce a Břeclavi do Opavy, do Bohumína a odtud dílem do Pruska, dílem do Haliče.

Úkoly.

1. V čem záleží bohatství země? 2. Které obchodní rostliny daří se tu? 3. Která větev průmyslu vyniká tu? 4. Co napomáhá průmyslu a obchodu?

Školství.

Školství Slezské bylo skoro veskrze německé; v době však nynější vyhovuje se již poněkud i národnosti Slovanské. Slezsko má 410 škol

obecných, 9 hlavních, pak 1 vyšší reálku, 2 nižší, 2 vyšší gymnasia a 2 ústavy pro vzdělávání národního učitelstva. Odborných škol nemá. Na spolky jest Slezsko doposud chudé, máť pouze jednotu hedbavnickou, štěpařskou a hospodářskou.

Obyvatelstvo.

Obyvatelstvo Slezska čítá 460000 duší. Z čísla toho připadá 240000 na Slované, 210000 na Němce a 11000 na Židy.

Slované dělí se na české Moravany a Poláky; první žijí v Opavsku, druzí žijí v Těšínsku a to velikým dílem v Beskydech i říká se jim vůbec Horalé (Górali). Němci žijí ve všech městech, zvláště na pomezí Moravy v horách Oderských a Jesenických. Přišli sem na začátku 12. století, usadili se nejdříve v Opavě a odtud rozmohli se po celé zemi ku zkáze jazyka českého. Židé žijí nejvíce v Těšínsku. Veškeré toto obyvatelstvo bydlí ve 27 městech, 4 městysech a 647 vesnicích.

Které národnosti jsou obyvatelé Slezska?
Která národnost má tu převahu?

Náboženství.

Většina obyvatelstva Slezského jest víry katolické; mimo tyto jest tu mnoho nekatolíků vyznání augsburského. Vrchní správu církevní vy-

konává tu biskup Vratislavský. Protestanti mají svého superintendenta v Brně.

Správa úřední.

Slezsko bylo až do roku 1868 na dva kraje rozděleno, totiž Opavský a Těšínský. Nyní jest na 7 hejtmanství rozděleno. Tato jsou: Bělské, (Bílské), Těšínské, Fryštatské, Opavské, Krňovské. Bruntálské a Frývaldovské. Soudní moc vykonává 22 soudů, které vrchnímu soudu Opavskému podřízeny jsou.

Obecní a zemská správa jest tatáž jako na Moravě. Od roku 1860 má Slezsko též svůj malý zemský sněm. Znak zemský jest jednohlavá černá orlice v zlatém poli.

Místopis.

Z míst v západní části (v bývalém Opavsku) vynikají následující:

Opava, hlavní město na řece Opavě; má více krásných kostelů, vyšší gymnasium, vyšší reální školu, ústav pro vzdělání národního učitelstva a více škol národních. Při gymnasium jest pěkné museum, které zvláště sbírkami přírodnickými vyniká. Opava jest sídlo nejvyšších zemských úřadů, Moravsko-Slezské hospodářské společnosti, jednoty hedbávnické a středisko průmyslu a obchodu domácího. Roku 1820 byl zde držán

slavný diplomatický sjezd. — Obyvatelstvo obnáší na 16000 a jest česko-německé. Výše na Opavě k severu: Krňov, německé město s průmyslem soukenickým a plátenickým. Jest zde nádherný zámek a sídlo hejtmanství. Cukmantel, průmyslné město u paty Biskupské hory. Vidná, město s průmyslem punčochářským a s velikou dílnou na jehly a jehlice. Odtud k severo-východu: Javorník, město se zámek biskupa Vratislavského. — Nedaleko stříbrné doly. — Osoblah*), město s krásným farním kostelem a velikou továrnou na cukr z buráku. K severo-východu odtud leží: Bělá, městys s kolejí vel. kn. piaristů, s poutnickým kostelem a dosti silnými trhy na obilí. Na hranicích Moravských: Frývaldov, město s mnoha bělidly a průmyslem plátenickým. Jest tu sídlo hejtmanství. Nedaleko ves Gräfenberg s proslulými studenými lázněmi, které rolník Priesnitz založil. Pod Pradědem: Karlsbrunn, největší a nejúpravnější lázenské místo Slezské, které malebnými vrchy pohoří Jesenického obklopeno jest. Nad Opavou leží: Vrbno, město s průmyslem nitařským a železnými hutěmi. Odtud k jihu: Bruntál, německé město s mnoha dílnami na sukna a sídlem hejtmanství. Na Moravici leží: Hradec, staré město s pěkným zámekem a průmyslným hospodářstvím. Na Odře:

*) Území Osoblahy 3·8 □ mil veliké s 23.750 obyvateli patří co statek arcibiskupovi Olomúckému.

Odry, staré město se zámek. V krajině Kra-
vařské: Bílovec, město s průmyslem plátenickým.

Část východní.

V části této vynikají: Těšín, město s dvěma
gymnasií — katolickým a evangelickým, — ústavem
pro vzdělání evangel. učitelů, pěknou radnicí a
klášteřem milosrdných bratří. Jest tu sídlo hejt-
manství. Těšín honosí se průmyslem soukenickým,
koželužským a kořalečným. — Roku 1779 smířil
se zde Pruský král Bedřich II. s císařovnou Marií
Terezií. Obyvatelstvo 8000 jest slovanské. Jižně
od Olešnice leží Jablunkov, město s průmyslem
plátenickým. — Nedaleko odtud v Beskydech jest
průsmyk téhož jmena, který do Uher vede. Na
Ostravici: Frýdek, město s krásným poutnickým
kostelem. Ostrava Horní s bohatými uhelnami.
— Frýštát, promyslné město se sídlem hejt-
manství. Při Odře: Bohumín, odkudž dráha do
Pruska běží. Na Visle: Visla, veliká ves se zna-
menitým vodopádem 130' zvýší. Ustroň se želez-
nými hutěmi. Skočov, městečko s průmyslem
soukenickým. Struměn, městečko, v jehož okolí
mnoho rybníků se rozkládá. V nejvýchodnější části
na řídce Bělé leží Bílsko čili Bělsko, město se
znamenitým průmyslem soukenickým a sídlem hejt-
manství. — Obyvatelstvo jest velmi poněmčilé.

Úkoly.

Které jest hlavní město Slezska? Kde jsou
lázeňská místa? V kterých městech jsou hejtman-
ství? Kde panuje průmysl soukenický? atd.

Sídla okresních soudů v Slezsku.

Albrechtice.	Javorník.
Benešov.	Klímkovice.
Bílovec.	Krňov.
Bílsko.	Odry.
Bohumín.	Opava (okolí).
Bruntál.	Osoblahy.
Cukmantl.	Skočov.
Fryvaldov.	Struměn.
Frýdek.	Těšín.
Fryštát.	Vidná.
Jablunkov.	Vítkov.

Kratičký přehled dějin Slezských.

Slezsko ve své celosti bývalo brzy Polákům, brzy zase Čechům podřízeno, až konečně ve 12. století Poláci v něm převahu dostali a na dva díly „Horní a Dolní Slezsko“ rozdělili.

V tomto stavu setrvalo až do 13. století v kterémž z něho více menších knížectví nadělali. Rozdrobením tímto zesláblo Slezsko tak, že se dalo pod ochranu králi Českému Janu Lucemburskému. Po smrti Janově připojil syn jeho Karel IV. r. 1346 Slezsko ku koruně České, při které ve své celosti až do panování Marie Terezie zůstalo. Roku 1742 přivtělil však větší část jeho, totiž „Dolní Slezsko,“ Bedřich II., král Pruský, výbojem ku království Pruskému — co provincii pod názvem „Pruské Slezsko“ — s hlavním městem Vratislaví. Menší

část, totiž „Horní Slezsko,“ zůstalo říši Rakouské, při které až doposud co část koruny Svato-Václavské věrně setrvalo.

Panovníkem Slezským jest král Český, který zároveň vévodou Slezským se nazývá.

Obsah.

Stránka

I. Morava.

Poloha a velikost země	9
Horstvo	—
Česko-Moravská vysočina	—
Beskydy moravské	10
Hory Jesenické	—
Pálavské vrchy	11
Výšiny Chřiby	—
Vrchole Moravské	—
Roviny	12
Vodstvo	—
Poříčí Moravy	—
Poříčí Odry	14
Seznam vod	15
Vody minerální a zřídla	16
Bohatství země	—
Průmysl	19
Obchod	21
Prostředky spojovací	—
Spolky	22
Školy a ústavy vychovávací	23
Obyvatelstvo	24
Náboženství	25
Správa církevní	—
Úřední správa	—
Rozdělení země	26
Erb zemský	27

	Stránka
Místa v poríčí Svatky, Jihlavy a Dyje	27
Místa v poríčí Moravy a Bečvy	32
Místa v poríčí Odry	37
Přehled dějin Moravských	38

II. Slezsko.

Poloha a velikost	45
Hory	—
Vodstvo	—
Bohatství země	46
Průmysl	47
Školství	—
Obyvatelstvo	48
Náboženství	—
Správa úřední	49
Místopis	—
Sídla okresních soudů	52
Přehled dějin	—

Tisk B Stýbla v Praze.

ODRAVA SLEZSKO.

PRUSKO

ČECHY

RAKOUSKY

UHRY

● hlavní město

○ město

— železná dráha

— říční tok

— hranice států

— měřítko